

1. SOTSIAALAINED

1. Üldalused

1.1. Valdkonnapädevus

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) mõistab ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi;
- 2) valdab adekvaatset minapilti, oskab analüüsida oma võimalusi ja kavandab neist lähtuvalt tulevikuplaane;
- 3) tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas;
- 4) huvitub iseenda, oma kogukonna, rahva ja maailma arengust, kujundab oma arvamust ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppes;
- 6) teadvustab kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimväärikust alandavad;
- 7) käitub üldtunnustatud sotsiaalsete normide ja suhtlemistavade järgi, mis aitavad toime tulla eakaaslaste hulgas, perekonnas, kogukonnas ning ühiskonnas, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning suhtub positiivselt endasse ja teistesse;
- 9) hindab vabadust, inimväärikust, võrdõiguslikkust, ausust, hoolivust, sallivust, vastutustunnet, õiglust ja isamaalisust ning tunneb austust enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

1.2. Õppeainete arvestuslik maht

	I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
Inimeseõpetus	2	2	2
Ühiskonnaõpetus		1	2
Ajalugu		3	6

1.3. Kirjeldus ja lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.

1.4. Üldpädevuste, arengu toetamine ja õppekava läbivate teemade toetamine

Õpilasel kujuneb suutlikkus toime tulla erinevates suhtlusolukordades ning kujundada enda väärtushoiakuid ja hinnanguid.

Sotsiaalainete õpetamisel toetatakse kõiki teisi ainevaldkondi, teadvustamisel, et kõik õppeained on omavahel läbi põimunud ja seotud.

1.5. Õppe kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

1.6. Hindamine

Hindamisel lähtutakse kooli üldosas olevast hindamisjuhendist, mille loomisel on aluseks võetud riiklik õppekava. Konkreetsed hindamisjuhised ja nõuded fikseeritakse Stuudiumis õppeainete info all.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusvääruse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust, mida õpitakse läbi ühistegevuste ja erinevate eakohaste ülesannetega. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõendus põhiste argumentidega vastata.

1.7. Õppekeskkond

Õppimist toetav õppekeskkond kujundatakse viisil, kus luuakse kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Aktsepteeritakse erinevate seisukohtade olemasolu, arutletakse nende üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest.

Klassiruum, kus on olemas kõik sotsiaalaineid edasi andmiseks vajalikud vahendid, kaardid, atlased, võimalik kasutada arvuteid

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse ja suhete psühholoogiline aspekt. Kuna III kooliastmega lõpeb kohustuslik kooliharidus, siis valmistavad inimeseõpetuse teemad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Kui II kooliastmes puudutatakse soolist arengut vaid põgusalt, siis III kooliaste pakub tõhusat seksuaalkasvatust. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

2.1.2. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
<p>1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku.</p> <p>2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel.</p> <p>4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused.</p> <p>5. Mõistab üldtunnustatud käitumisharjumiste ja seaduste järgimise vajalikkust.</p> <p>6. Tunneb liiklusreegleid.</p> <p>7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust.</p> <p>8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi.</p> <p>9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust.</p> <p>10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald</p>	<p>1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist.</p> <p>2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv.</p> <p>3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust.</p> <p>4. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest.</p> <p>5. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse</p>	<p>1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist.</p> <p>2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas.</p> <p>3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse.</p> <p>4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel.</p> <p>5. On loov ja ettevõtlik.</p> <p>6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena.</p> <p>7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on</p>

<p>ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida.</p> <p>11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse.</p> <p>13. Oskab oma tervist hoida.</p> <p>14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest.</p> <p>15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi.</p> <p>17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana.</p> <p>18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.</p>	<p>allikatena.</p> <p>6. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid.</p> <p>7. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi.</p> <p>8. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.</p> <p>9. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>10. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust.</p> <p>11. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida.</p> <p>12. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab</p>	<p>erinevuste suhtes salliv.</p> <p>8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega.</p> <p>9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. 10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise.</p> <p>11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.</p> <p>12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid.</p> <p>13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus.</p> <p>14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist</p>
---	--	--

	<p>eluviisi ja keskkonna mõju tervisele.</p> <p>13. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi.</p> <p>14. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.</p>	<p>seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.</p>
--	---	--

2.1.3. Õpitulemused ja õppesisu

I kooliaste

2. klass	3. klass
<p>Mina ja minu kool</p> <p>1) kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha;</p> <p>2) teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled;</p> <p>3) nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest;</p>	<p>Mina ja minu kool</p> <p>1) teab ja väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevusega, õigust olla erinev; 2) selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust;</p> <p>3) nimetab enda õigusi ja kohustusi;</p> <p>4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused</p>

- 4) väärtustab iseennast ja teisi;
- 5) mõistab viisaka käitumise vajalikkust;
- 6) teab kooli nime;
- 7) järgib kooli kodukorda ja leiab vajalikud ruumid koolimajas;
- 8) kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti.

Mina ja tervis

- 1) kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda;
- 2) kirjeldab tervet ja haiget inimest;
- 3) teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte;
- 4) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
- 5) mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport;
- 6) demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus);
- 7) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi;
- 8) oskab liikuda kooli lähiümbruses.
- 7) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi;
- 8) oskab liikuda kooli lähiümbruses.

Mina ja tervis

- 1) kirjeldab tervet ja haiget inimest;
- 2) kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda;
- 3) kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine;
- 4) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud;
- 5) eristab vaimset ja füüsilist tervist;
- 6) kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda või hoiduda tegevusest, mis ohustab tervist;
- 7) demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus);
- 8) nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral;
- 9) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi;
- 10) väärtustab tervislikku eluviisi.

Mina ja meie

- 1) nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega;
- 2) kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi;

Mina ja minu pere

- 1) kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad;
- 2) väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres;
- 3) selgitab lähemaid sugulussuhteid;
- 4) teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl;
- 5) kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes;
- 6) jutustab oma pere traditsioonidest;
- 7) väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu.

Mina ja kodumaa

- 1) tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi;
- 2) oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti;
- 3) leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha;
- 5) tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat;
- 6) nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad;
- 7) kirjeldab rahvakombeid.

Mina, aeg ja asjad

- 1) eristab, mis on aja kulg ja seis;
- 2) oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba

- 3) väärtustab sõprust ja koostööd;
- 4) eristab enda head ja halba käitumist, kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu;
- 5) väärtustab leppimise, vabandust palumise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes;
- 6) nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks;
- 7) demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast kahjustavast tegevusest;
- 8) mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktseptitud ja lubatud käitumine, ning teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalla korral;
- 9) kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus;
- 10) väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist;
- 11) kirjeldab oma tegevuse plaanimist nädalas, väärtustades vastutust;
- 12) nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust;
- 13) teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt;

ajaveetmist;

3) väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks;

4) selgitab asjade väärtust;

5) oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta;

6) väärtustab ausust asjade jagamisel.

Õppesisu:

Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Koolitee (jalakäija, jalgrattur, tõukerattur).

Ohud kodus ja koduümbruses.

Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid.

Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.

Evakuatsioon.

Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid. Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek

Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid.

14) eristab tööd ja mängu;

15) selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada;

16) teab tegureid, mis soodustavad või takistavad õppimist.

Mina: teave ja asjad

1. kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid;

3. selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning mis on turvaline käitumine meediakeskkonnas;

4. teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga;

5. selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine;

6. mõistab oma vastutust asjade hoidmisel ja laenamisel;

7. kirjeldab, mis vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.

Mina ja kodumaa

Õpilane:

1) nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid;

2) kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid;

3) väärtustab oma kodumaad.

4) leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.

Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad.

Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus.

Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.

5) selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas.

Õppesisu:

Mina. Igäihe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine.

Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Ravimid. Abi saamise võimalused.

Esmaabi.

Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus.

Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus.

Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise

inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise

mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine.

Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju.

Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine. Vastutus.

Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid.

	Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus
--	--

II kooliastme õppesisus ja õpitulemused

4. klass	5. klass
<p>Riik, demokraatia, Euroopa Liit.</p> <p>1) Oskab selgitada, mis on riik, leiab kaardilt Eesti, Rae valla, kodukoha.</p> <p>2) Oskab nimetada riigi tunnuseid</p> <p>3) Teab, et riigis võtab seaduseid vastu ja kontrollib nende täitmist riigivõim, vallas vallavalitsus, koolis, direktor.</p> <p>4) Teab seost Läänemere äärsete riikide nimede ja riigi korralduse vahel.</p> <p>Tervislik eluviis.</p> <p>1) teab enda põhilisi tervise näitajaid: kehakaalu, kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;</p> <p>2) nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p>	<p>Tervis.</p> <p>1) kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt;</p> <p>2) teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet;</p> <p>3) nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;</p> <p>4) eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi;</p> <p>5) väärtustab oma tervist.</p> <p>Tervislik eluviis.</p>

- 3) koostab endale tervisliku toidumenüü, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest;
- 4) kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid;
- 5) selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega;
- 6) teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid;
- 7) oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses;
- 8) väärtustab tervislikku eluviisi;
- 9) teab, kuidas oma keha eest hoolitseda.

Kehalised muutused, murdeiga

- 1) kirjeldab murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega;
- 2) aktsepteerib oma kehalisi muutusi;
- 3) teab, et murdeiga on varieeruv ning igäühel oma arengutempo.

Turvalisus ja riskikäitumine.

- 1) kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid;
- 2) nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja

- 1) oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 2) koostab endale tervisliku toidumenüü ja analüüsib seda, lähtudes tervisliku toitumise põhimõtetest;
- 3) kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid;
- 4) selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega;
- 5) teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid;
- 6) oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest;
- 7) hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses;
- 8) väärtustab tervislikku eluviisi.

Murdeiga ja kehalised muutused.

- 1) kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega;
- 2) aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda;
- 3) teab, et murdeiga on varieeruv ning igäühel oma arengutempo;
- 4) teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega

Turvalisus ja riskikäitumine.

suhetele;

3) väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.

Esmaabi.

1) teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda.

Keskkond ja tervis.

1) kirjeldab tervisliku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus ja tehiskeskkonnast;

2) toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust;

3) kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemusete

Õppesisu:

Rae Vald (Raevald tänapäeval, valla juhtimine, kogukond, haldusjaotus). Riik ja ühiskond(riigi tunnused ja juhtimine, rahvas, rahvus, riigivõim, kuningas, keiser, vürst, emir, president, demokraatia, monarh, parlament, seadus). Euroopa Liit (liikmesriigid, lähinaabrid, sümbolika, juhtimine).

1) kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid;

2) selgitab, miks liikluseeskiri on kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida;

3) teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning kuidas abi kutsuda;

4) suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;

5) väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist;

6) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste

uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek,

enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus; 7) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite

tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile;

Haigused ja esmaabi.

1) oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;

2) teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;

Tervist mõjutavad tegurid: füüsiline, vaimne, sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad (kehatemperatuur, kehakaalu ja pikkuse näitajad, pulsisagedus, enesetunne, välised muutused haiguste korral). Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted (taldrikureegel, toidupüramiid, toidukordade teadlik valik). Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted (haiguste ennetus, enda tervise jälgimine, arstlik ülevaatus, isikliku eripäraga arvestamine, puhkus, uni). Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas (füüsilised muutused tüdrukutel ja poistel, tunneteskaala, tunnete nimetused, hääletooni ja kehakeele kasutamine). Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas.

Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues (erinevate olukordade läbimäng: tulekahju, vestlus tundmatuga, lõhkeaine). Eakaaslaste ning teabeallika mõju tervise jaohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus (teabeallikas: raadio, TV, internet, ajalehed, ajakirjad, raamatud, teatmeteosed. Internetikäitumine, - turvalisus, sotsiaalvõrgustik, kasutajakonto erinevates keskkondades, e-kiri)

Esmaabi põhimõtted, esmaabi erinevates olukordades, käitumine õnnetusjuhtumi korral (kõhuvalu, külmumine,

3) kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral;

4) teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpitu olukorras lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste);

5) nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada;

Keskkond ja tervis.

1) kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;

2) eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks;

3) kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele

Õppesisu:

Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused (tervist tugevdavad ja tervist kahjustavad tegevused, nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. Organismi reaktsioon

nihestus, luumurd, minestamine, peapõrutus, palavik ja päikesepiste). Kodune apteek.
Tervislik elukeskkond õpikeskkond (õppimiskoht kodus ja koolis, õpistiilid)

stressi korral, toimetuleku võimalusi). Tervis heaolu tagajana.
Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted (siseorganite funktsioonid, püramiid, taldrikureegel, toitained: süsivesikud, rasvad, mineraalid, valgud, vitamiinid, vesi, toitainete talumatus).
Toitumist mõjutavad tegurid (toitumishäired, dieet, anoreksia, buliimia, ortoreksia).Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni (päevakava koostamine, aktiivne ja passiivne puhkus, tippsport vs tervisesport, unevajadus).
Murdeiga inimese elukaas (varajane puberteet, puberteet ja hiline puberteet, murdeea arengu ülesanded). Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas (hormoonid, nende olulisus ning seos toitumisega).
Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas (erisused). Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (hügieen). Seksuaalsusega seotud müüdid. Suguline küpsus ja soojätkamine (sisemised ja välised suguelundid, seksuaalkasvatus). Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues (liikluskultuur). Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus (internetikäitumine, turvalisus) . Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides.
Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele. Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest

	<p>hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral. Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.</p>
--	---

III Kooliastme õpitulemused ja õppesisu

7. klass	8. klass
<p>Inimese elukaar ja murdeea koht selles.</p> <p>1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka;</p> <p>2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;</p> <p>3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel;</p> <p>4) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.</p> <p>Inimese mina.</p> <p>1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;</p>	<p>Tervis:</p> <p>1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost;</p> <p>2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; 3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpitu olulisust tervise otsuste langetamisel tervise seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;</p> <p>4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust;</p> <p>5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu;</p>

- 2) kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi;
- 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrates;
- 4) väärtustab võimalusi oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi positiivses suunas kujundada ning toob nende kohta näiteid;
- 5) kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu;
- 6) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi;
- 7) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.

Inimene ja rühm.

- 1) iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi;
- 2) kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele;
- 3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel;
- 4) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi;

- 6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 7) analüüsib oma igapäevatoitu vastavust tervisliku toidu põhimõtetele;
- 8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 9) oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;
- 10) selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid;
- 11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest;
- 12) kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.

Suhted ja seksuaalsus:

- 1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis;
- 2) demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine;
- 3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes;
- 4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu

- 5) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi;
6) demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 7) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes;
8) väärtustab inimsuhteid toetavaid reegleid ja norme.

Turvalisus ja riskikäitumine.

- 1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus;
2) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalda korral koolis;
3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid;
4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.

Inimese mina ja murdeea muutused.

- 1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi;
2) selgitab, milles seisneb suguküpsus;
3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;

- individuaalsust ning tunnete osa selles arengus;
5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise;
6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes;
7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;
8) kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse;
9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi;
10) teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks;
11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;
12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;
13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.

Turvalisus ja riskikäitumine:

- 1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;
2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandilt, lähtudes

- 4) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;
- 5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist;
- 6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes;
- 7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.

Õnn.

- 1) Õpilane mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.

Õppesisu:

Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid.

Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused.

Vastutus seoses valikutega.

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste.

Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus.

Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed.

Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega.

igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;

- 3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;

- 4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;

- 5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral;

- 6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvusekaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.

Inimene ja valikud:

Õpilane analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus.

Õppesisu:

Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik

Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.

Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.

Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.

eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus.

Tegurid, mis mõjutavad terviseiga seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus.

Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele.

Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid.

Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus.

Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.

Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon.

Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine.

Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.

Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused.

	<p>Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p> <p>Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus.</p>
--	---

2.2. Ühiskonnaõpetus

2.2.1. Õppeaine kirjeldus

II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid.

Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult

2.2.2. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
1. Teab kodukohas kodanikuühendusi ja -algatusi.	1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja

2. tegutsevad Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi.

3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma.

4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat.

5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti.

6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväarsust.

7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata.

8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi.

9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja.

10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.

11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada.

rahvusvaheliste suhetega.

2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.

3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine.

4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes mineviku näidetele.

5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.

6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.

7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.

8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.

9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.

10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.

11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.

12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu

<p>12. Käitub teadliku tarbijana.</p>	<p>kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.</p> <p>13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.</p> <p>14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.</p> <p>15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.</p> <p>16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi</p>
---------------------------------------	--

2.2.3. Õpitulemused ja õppesisu

6. klass	9. klass
<p>Sotsiaalsed suhted. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus.</p> <p>1) seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus;</p> <p>2) nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab</p>	<p>Ühiskond ja sotsiaalsed suhted. Meedia ja teave.</p> <p>1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid avalik aramus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam, intellektuaalomandi kaitse (plagiaat);</p>

nende eluolu ja kultuuritraditsioone;

3) nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid;

4) toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis;

5) teab ja hoiab kogukonna traditsioone;

6) teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus);

7) nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis.

Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö

1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus;

2) nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust;

3) nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust;

4) teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral;

2) iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu piiride seadmist ning ületamist;

3) avaldab arvamust ajakirjanduses käsitletavate probleemide kohta; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; vaatab ajakirjanduses ilmuvaid sündmuseid

4) teab reklaami funktsioone ja liike;

5) tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur

1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus;

2) märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;

3) väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust;

4) väärtustab soolist võrdõiguslikkust;

5) mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur

5) toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.

Demokraatia. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine.

- 1) seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia;
- 2) iseloomustab demokraatia põhimõtteid;
- 3) teab ja austab inimõigusi;
- 4) teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid;
- 5) teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta; teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.

Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas

- 1) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;
- 2) toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat;
- 3) tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu.

- 1) teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid avalik sektor, riigiasutus, avalikõiguslik asutus, äri sektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus;
- 2) selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 3) teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.

Ühiskonnaliikmete õigused

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid inimõigused, põhiõigused; 2) tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid;
- 3) kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 4) tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.

Riik ja valitsemine

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus;
- 2) selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises;

Töö ja tarbimine

- 1) teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel;
- 2) teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega plaanida;
- 3) teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid;
- 4) iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid;
- 5) selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale;
- 6) oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi.

Õppesisu:

Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse

- 3) tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igauhe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;
- 4) eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni;
- 5) selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid.

Eesti valitsemiskord

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik;
- 2) tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust;
- 3) mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT);
- 4) teab riigi- ja omavalitsusasutuste struktuuri, sh riigi- ja

võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.

Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).

Õpilasmavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.

Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.

omavalitsusasutuste portaalide kasutusvõimalusi;

5) tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi, Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsuse saamise tingimusi;

6) selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid;

7) teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on;

8) nimetab Eesti parlamendierakondi;

9) teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.

Kodanikuühiskond

1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaiühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus;

2) iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel;

3) mõistab kodanikuühiskonna ja vabaiühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi;

4) analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi.

Majandus

- 1) teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse;
- 2) tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu;
- 3) analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimist ning karjääri plaanides;
- 4) teab eelarve koostamise põhimõtteid, oskab arvutada netopalka;
- 5) teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult;
- 6) kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid ning ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgid, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.

Õppesisu:

Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne.

Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir.

Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.

Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus.

Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor

Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui mittetulundussektor.

Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused.

Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal- majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.

Demokraatia. Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna parlamendierakonnad. ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte

osalusvõimalused. Õpilasomavalitsus Noorteprojektid.
Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine.
Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts
(AS), osäühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE).
Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas.
Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve.
Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine.
Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine.
Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. Tööturg. Tööturu mõiste.
Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika,
tööturu meetmed tööandjaile ja tööotsijaile. Erinevast soost,
erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega
inimesed tööturul. Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide
seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised.
Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus.
Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine,
säästlik ja õiglase tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste
turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.

2.3. Ajalugu

2.3.1. Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;
- 3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

2.3.2. Taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	III kooliaste
<ol style="list-style-type: none">1. Teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed.3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis.4. Teab näiteid kodukoha minevikust.5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi	<ol style="list-style-type: none">1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu.2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid.3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte.

sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos.

6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus.

7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu.

8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev.

9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.

10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos.

11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata.

12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos.

13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.

14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud.

15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal.

5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas.

6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu.

7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele.

8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis.

9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust.

10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga.

11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud.

12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi.

13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu.

14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana. Analüüsib

	inimese tervisekäitumise 15. muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.
--	--

2.3.3. Õpitulemused ja õppesisu

II kooliastme õppesisu ja tulemused

5. klass	6 klass
<p>Ajaloo algõpetus</p> <p>1) kasutab kontekstis mõisteid, lühendeid ja fraase sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas;</p> <p>2) teab ajaloo periodiseerimise üldisi põhimõtteid;</p> <p>3) leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid;</p> <p>4) kasutab ajalookaarti ning töötab lihtsamate allikatega.</p>	<p>Muinsaaeg ja vanaaeg Muinsaaeg</p> <p>1) kirjeldab muinsaja inimese eluviisi ja tegevusalasid;</p> <p>2) näitab kaardil ning põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine;</p> <p>3) teab, mis muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine;</p> <p>4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim;</p>

Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu

- 1) kirjeldab mõnda kodukohas aset leidnud minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus;
- 2) teab kodukohast pärit silmapaistvaid isikuid ja nende saavutusi;
- 3) kirjeldab eluolu erinevusi maal ja linnas, sõja ja rahu ajal ning nende erinevusi minevikus ja nüüdisajal;
- 4) oskab koostada lihtsamat ajaliini ja lühijuttu ajaloolisest isikust ning mineviku eluolust.

Õppesisu:

Ajaarvamine ja ajalooallikad. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg.

Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.

- 5) teab ning näitab kaardil Eesti ja kodukoha esimesi inimasustusalasid.

Vanad Idamaad

- 1) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat;
- 2) kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse, Mesopotaamia või Juuda riigi näitel;
- 3) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid ja Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
- 4) seletab mõisteid linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester, Vana Testament

Vana-Kreeka

- 1) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat;
- 2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreetamükeene kultuurist;

3) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;

4) võrdleb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel;

5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik.

Vana-Rooma

1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, IdaRoomat ja Lääne-Roomat;

2) teab Rooma riigi tekkelugu ning oskab tingmärkidest juhindudes näidata kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;

3) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;

4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma,

Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel.

Õppesisu:

Muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Muinasaja arengujärkude üldiseloomustus: kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutusele võtmine. Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda.

Muinsaaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal.

Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud

olud. VanaEgiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon,

kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II,

Tutanhamon. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas,

potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon,

kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana

Testament, kümme käsku.

Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreet

ja Mückeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja

kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja

alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning

maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon,

eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose

	<p>kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p> <p>Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp.</p> <p>Rooma keisririigi ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana- Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament.</p>
--	---

III kooliastme õppesisu ja tulemused

7. klass	8. klass	9. klass
<p>Keskaeg. Maailm keskajal 476-1492</p> <p>1) iseloomustab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi;</p> <p>2) teab kiriku osa keskaja ühiskonnas</p>	<p>Uusaeg. Maailm aastatel 1600–1815</p> <p>1) teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;</p> <p>2) iseloomustab valitsemiskorralduse</p>	<p>Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939</p> <p>1) näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;</p> <p>2) selgitab Eesti iseseisvumist; 3) teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;</p>

<p>kultuuripärandi säilitajana ja maailmapildi kujundajana;</p> <p>3) teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad; iseloomustab keskaegse linna eluolu;</p> <p>4) iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemist;</p> <p>5) iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi;</p> <p>6) kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi;</p> <p>7) toob esile ristisõdade eesmärgid ja tulemused;</p> <p>8) nimetab Eesti muinasmaakondi ning suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiustamist ja muistset vabadusvõitlust;</p> <p>9) teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ning tekkis Vana-Vene riik;</p> <p>10) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk,</p>	<p>muutusid uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism;</p> <p>3) teab, mis muutused toimusid Euroopa poliitilisel kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, ning näitab neid kaardil;</p> <p>4) teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja iseloomustab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust;</p> <p>5) iseloomustab baroki ja klassitsismi põhijooni;</p> <p>6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid valgustus, reform, revolutsioon, absolutism, parlamentarism;</p> <p>7) teab, kes olid Louis XIV, Peeter I ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust.</p> <p>8) selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju;</p> <p>9) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja</p>	<p>4) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;</p> <p>5) iseloomustab 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;</p> <p>6) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</p> <p>7) näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi;</p> <p>8) iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; oskab allikaid analüüsida;</p> <p>9) kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul; teksti refereerimine;</p> <p>10) kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid</p>
--	---	---

<p>nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, mošee, Meka;</p> <p>11) teab, kes olid järgmised isikud ja iseloomustab nende tegevust: Karl Suur, Justinianus I, Muhamed.</p> <p>Maailm varauusajal 1492-1600</p> <p>1) teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon;</p> <p>2) iseloomustab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju;</p> <p>3) seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>4) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism;</p>	<p>revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;</p> <p>10) teab, kes oli Napoleon ja iseloomustab tema tegevust</p> <p>Maailm aastatel 1815–1918</p> <p>1) iseloomustab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas;</p> <p>2) iseloomustab 19. sajandi peamisi kultuurisaavutusi;</p> <p>3) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, liberalism, konservatism, sotsialism.</p> <p>4) näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite;</p> <p>5) selgitab Eesti iseseisvumist;</p> <p>6) teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi;</p> <p>7) toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja</p>	<p>kultuurisaavutusi;</p> <p>11) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu;</p> <p>12) teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson.</p> <p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <p>1) teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel;</p> <p>2) teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; esitab ja tõlgendab arvandmeid Teise maailmasõja tagajärgedest lähtuvalt;</p>
--	--	---

<p>5) teab, kes olid Kolumbus, Martin Luther ja Leonardo da Vinci, ning iseloomustab nende tegevust</p> <p>Õppesisu:</p> <p>Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldisloomustus. Keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, eluolu ja maailmapilt. Kirik ja kultuur keskajal, ristiusu õpetuse alused, kiriku osa ühiskonnas, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-</p>	<p>revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad;</p> <p>8) iseloomustab 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi;</p> <p>9) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid rahvusriik, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</p> <p>Õppesisu:</p> <p>Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV. Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa. Valgustusfilosoofia, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja</p>	<p>3) kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu;</p> <p>4) selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos;</p> <p>5) iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist;</p> <p>6) teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon;</p> <p>7) seletab mõisteid MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO ja kasutab neid kontekstis.</p> <p>Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000</p> <p>1) teab külma sõja põhijooni ning toob esile selle avaldumist ja vorme, näitab kaardil tähtsamaid külma sõja aegseid kriisikoldeid;</p> <p>2) teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail;</p>
---	---	---

<p>Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal. Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused</p>	<p>poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloo. Kultuur: barokk, klassitsism. Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. Sajandil, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude</p>	<p>3) kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; 4) kirjeldab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; oskab antud ajastule omaseid allikaid analüüsida; 5) toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; 6) kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; 7) iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi vältel; 8) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, metsavennad, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon; 9) teab, kes olid Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning</p>
--	--	---

<p>ja tagajärjed.</p> <p>Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades.</p> <p>Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad, Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.</p>	<p>vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.</p> <p>Kultuur 19. sajandil: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Kultuur 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine.</p>	<p>iseloolest nende tegevust.</p> <p>Õppesisu:</p> <p>Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika</p>
--	---	---

		<p>areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid. Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul. Rahvusvaheline olukord. Saksamaale. Lääneriikide järeleandmised München. MRP. Sõjategevuse üldisloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud paikkonnas. Külma sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised,</p>
--	--	--

		<p>välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis.</p>
--	--	---

		Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.
--	--	--